

**RAAD VAN STATE, AFDELING BESTUURSRECHTSPRAAK**

**VOORZITTER VAN DE XIIe KAMER**

**A R R E S T**

**nr. 230.345 van 26 februari 2015  
in de zaak A. 214.854/XII-7812**

In zake: 1. de NV ASFALT, WEGENIS- EN BOUWWERKEN  
(ASWEBO)  
2. de NV ARTES DEPRET  
samen vormend een tijdelijke handelsvennootschap  
bijgestaan en vertegenwoordigd door  
advocaat Jos Timmermans  
kantoor houdend te 9000 Gent  
Recollettenlei 9  
bij wie woonplaats wordt gekozen

tegen:

het VLAAMSE GEWEST  
bijgestaan en vertegenwoordigd door  
advocaat Frank Judo  
kantoor houdend te 1000 Brussel  
Keizerslaan 3  
bij wie woonplaats wordt gekozen

Tussenkommende partijen:

1. de NV VERHELST AANNEMINGEN  
2. de NV ALGEMENE AANNEMINGEN SOETAERT  
samen vormend een tijdelijke handelsvennootschap  
bijgestaan en vertegenwoordigd door  
advocaten Peter Flamey, Gregory Verhelst en Astrid Lippens  
kantoor houdend te 2018 Antwerpen  
Jan Van Rijswijcklaan 16  
bij wie woonplaats wordt gekozen

---

*I. Voorwerp van de vordering*

1. De vordering, ingesteld op 27 januari 2015, strekt tot de schorsing bij uiterst dringende noodzakelijkheid van de tenuitvoerlegging van

“[d]e beslissing d.d. 19 december 2014 van [het Vlaamse Gewest] om de opdracht [voor werken ‘N31 te Brugge. Herinrichten van het kruispunt met de N351 Bevrijdingslaan kmpt 6,022’] te gunnen aan de THV Verhelst Aannemingen-Soetaert voor een bedrag van 5.877.685,64 EUR excl. BTW, 7.111.999,62 EUR incl. BTW”.

## *II. Verloop van de rechtspleging*

2. De verwerende partij heeft een nota ingediend.

Met een verzoekschrift van 6 februari 2015 hebben de nv Verhelst Aannemingen en de nv Algemene Aannemingen Soetaert, samen vormend een tijdelijke handelsvennootschap, gevraagd om in het administratief kort geding te mogen tussenkomen.

De partijen zijn opgeroepen voor de terechtzitting, die heeft plaatsgevonden op 17 februari 2015, om 11.00 uur.

Staatsraad Pierre Barra heeft verslag uitgebracht.

Advocaat Jos Timmermans, die verschijnt voor de verzoekende partijen, advocaat Frank Judo, die verschijnt voor de verwerende partij, en advocaten Peter Flamey en Astrid Lippens, die verschijnen voor de tussenkomende partijen, zijn gehoord.

Eerste auditeur Luc Vermeire heeft een met dit arrest eensluidend advies gegeven.

Er is toepassing gemaakt van de bepalingen op het gebruik der talen, vervat in titel VI, hoofdstuk II, van de wetten op de Raad van State, gecoördineerd op 12 januari 1973.

### III. Feiten

3.1. De verwerende partij schrijft, via het Agentschap Wegen en Verkeer, afdeling Oost-Vlaanderen, een open aanbesteding uit voor de gunning van een opdracht van werken, in de aankondiging genaamd “N31 te Brugge. Herinrichten van het kruispunt met de N351 Bevrijdingslaan kmpt 6,022”.

De aankondiging van de opdracht wordt op 25 september 2014 bekendgemaakt in het Bulletin der Aanbestedingen en op 30 september 2014 in het Publicatieblad van de Europese Unie .

De opdracht wordt daarin beschreven als volgt:

“Herinrichten van het kruispunt van de N31 Expressweg - N351 Bevrijdingslaan, Brugge.  
Deze opdracht omvat: bouw van een brug over de N31, bouw van een koker onder de N31, aanleg van wegenis.”

Het bestek 1M3D8J/14/02 is van toepassing.

3.2. De opening van de offertes vindt plaats op 3 december 2014. Er zijn zes 6 offertes ingediend waaronder deze van de verzoekende partijen en de offerte van de THV nv Verhelst Aannemingen - nv Algemene Aannemingen Soetaert.

3.3. In een gunningsverslag van 11 december 2014 worden alle inschrijvers behalve de “TV bvba Norre Behaegel - bvba RTS Infra” geselecteerd en wordt de volgende rangschikking opgesteld na rekenkundig nazicht en vóór regelmatigheidsonderzoek:

| Nummer | Naam inschrijver                       | Bedrag (excl. btw) EUR | Bedrag (incl. btw) EUR |
|--------|----------------------------------------|------------------------|------------------------|
| 1      | THV VERHELST AANNEMINGEN - SOETAERT NV | 5.877.685,64           | 7.111.999,62           |
| 2      | THV ASWEBO - ARTES DEPRET NV           | 6.099.863,38           | 7.380.834,69           |
| 3      | THV ACLAGRO - MBG                      | 6.840.136,74           | 8.276.565,46           |
| 4      | DE NUL JAN NV                          | 6.892.790,52           | 8.340.276,53           |
| 5      | STADSBADER                             | 7.131.297,57           | 8.628.870,06           |

3.4. In het kader van het prijsonderzoek stelt de verwerende partij vast dat de offerte van de laagste inschrijver – dit is de THV nv Verhelst Aannemingen - nv Algemene Aannemingen Soetaert – 12,81% onder het “gemiddelde” ligt en 6,1% onder de raming en dat het totale inschrijvingsbedrag dus aanvaardbaar is. Gezien het grote aantal posten, namelijk 737, worden alle posten met een gewicht groter dan 0,5% van het offertebedrag onderzocht. Het onderzoek bij de posten 469 tot en met 473 en 533 tot en met 537 inzake gewapend beton voor de tunnel respectievelijk de verkeersbrug wordt besloten met de opmerking: “prijsverantwoording nodig?”. Vervolgens deelt de verwerende partij met een e-mail van 12 november 2014 aan de Afdeling Algemene Technische Ondersteuning (hierna: ATO) mee zelf geen abnormale prijzen te vinden in de offerte maar te twijfelen of het nodig is om een prijsverantwoording te vragen voor de posten gewapend beton voor de kunstwerken, namelijk de posten 469 tot en met 473 en de posten 533 tot en met 537. ATO wordt hieromtrent om advies gevraagd.

In een brief van 17 november 2014 besluit ATO dat voor de offerte van de laagste inschrijver geen verantwoording moet worden gevraagd voor de totaalprijs. Wel adviseert ATO om deze inschrijver “cf. art. 21, § 3, van het KB dd. 15.07.2011” prijsverantwoording te vragen voor “de posten 470, 471, 536 en 537 (posten voor ter plaatste gestort gewapend beton), post 468 (ter plaatse gestort ongewapend beton), posten 8 en 171 (posten voor ophoging met gronden) en post 428 (uitgraven m.i.v. stapelen op de werf)” die “als vermoedelijk abnormaal” worden geïdentificeerd.

In een brief van 19 november 2014 vraagt de verwerende partij vervolgens aan de THV nv Verhelst Aannemingen - nv Algemene Aannemingen Soetaert “[o]vereenkomstig artikel 21 § 3 van het Koninklijk Besluit van 15 juli 2011” zo mogelijk per kerende en uiterlijk binnen een termijn van 12 kalenderdagen, de eenheidsprijs voor deze posten te verantwoorden. Er wordt voorts vermeld dat de verantwoording enkel mag zijn gebaseerd op objectieve factoren.

De THV nv Verhelst Aannemingen - nv Algemene Aannemingen Soetaert deelt met een brief van 1 december 2014 een prijsverantwoording mee.

In een brief gedateerd 2 december 2014 vraagt de verwerende partij de THV nv Verhelst Aannemingen - nv Algemene Aannemingen Soetaert om per kerende, uiterlijk binnen een termijn van 12 kalenderdagen, extra detaillering mee te delen over de rendementen die worden opgegeven en dan in het bijzonder voor posten 470, 471, 536 en 537.

De THV nv Verhelst Aannemingen - nv Algemene Aannemingen Soetaert deelt met een brief van 4 december 2014 extra detaillering van de gevraagde rendementen mee.

De verwerende partij maakt dit alles over aan ATO. In een brief van 10 december 2014 besluit deze laatste in een globale beoordeling prijsverantwoording dat de aangeleverde prijsverantwoording van posten 171, 470, 471, 536 en 537 kunnen worden aanvaard en dat voor deze posten het vermoeden van abnormaal lage eenheidsprijzen afdoende is weerlegd. “De prijsverantwoordingen voor posten 8, 428 en 468 daarentegen” kunnen volgens ATO “op basis van bovenstaande bevindingen niet aanvaard” worden. “Aangezien deze posten slechts 2,0% van het gemiddelde offertebedrag vertegenwoordigen” adviseert ATO vervolgens “om de vastgestelde anomalieën als een relatieve onregelmatigheid te aanzien, en om op basis hiervan niet te besluiten dat de offerte moet worden nietig verklaard”. In een eindconclusie is ATO vervolgens “van oordeel dat de laagste inschrijver, THV Verhelst Aannemingen - Soetaert, er met zijn prijsverantwoording in is geslaagd om het vermoeden van abnormaal lage eenheidsprijzen afdoende te weerleggen” en dat “[b]ijgevolg kan worden besloten dat de offerte van deze inschrijver op prijstechnisch vlak regelmatig is”.

Dit alles leidt tot de volgende beoordeling in het gunningsverslag van 22 december 2014 inzake de “abnormale hoge en lage eenheidsprijzen”, versie zoals overgemaakt aan de verzoekende partijen waarbij de door de aanbestedende overheid onleesbaar gemaakte tekstgedeeltes hier vervangen zijn door “X”:

| Feiten                                                                                      | Inschrijver                         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------------|
| Er werd prijsverantwoording gevraagd voor de posten 8, 171, 428, 468, 470, 471, 536 en 537. | THV Verhelst Aannemingen - Soetaert |
| <b>1. Algemene kosten en winst</b>                                                          |                                     |

In de begeleidende nota van de THV wordt aangegeven dat de 2 partners elk hun eigen toeslagen voor algemene kosten en winst toepassen, afhankelijk van wie van beide de betreffende post uitvoert. Beide inschrijvers maken het onderscheid tussen een zgn. "indirecte werfkost" (verder IWK) en de algemene kosten. De aanbestedende overheid aanziet beide toeslagen als een onderdeel van de algemene kosten, nl. resp. de algemene bouwplaatskosten en de algemene administratiekosten.

- Soetaert houdt rekening met een IWK van X%, welke wordt berekend als toeslag op de directe kosten. Op de aldus berekende kostprijs wordt daarna een marge voor algemene kosten en winst (incl. de bijdrage voor OCW) van X% aangerekend. De directe kosten worden aldus verhoogd met X% ( $X * X$ ). Dit percentage ligt iets hoger dan gemiddeld, maar is niet onrealistisch hoog, mede rekening houdend met het feit dat de IWK ook de inzet van eigen bekistingsmateriaal inhoudt.
- Verhelst past een toeslag van X% toe voor de IWK, en een toeslag voor algemene kosten van X% (incl. OCW-bijdrage), wat neerkomt op een verhoging van de directe kosten van ca. X%. Dit percentage wordt als courant gangbaar aanzien en is aanvaardbaar.

Daarnaast wordt aangegeven dat in regietarieven werd rekening gehouden met een toeslag voor algemene kosten en winst van X%, zonder dat hierop nog IWK worden aangerekend. Dit is eveneens aanvaardbaar.

## 2. Directe kosten

### 2.1. Materiaalkosten

- Er wordt rekening gehouden met een negatieve prijs voor het aanvoeren van gronden, afkomstig van andere werven, waarvoor rekening werd gehouden met een overnamekost voor af te voeren gronden. Deze redenering wordt courant toegepast en kan dan ook aanvaard worden. De ingerekende overnamekost van X EUR/ton is laag in vergelijking met de referentieprijzen voor het storten van gronden en is bijgevolg eveneens aanvaardbaar. (posten 8 en 171)
- De kostprijs van het beton C 35/45 voor ter plaatse gestort gewapend beton wordt gestaafd door een offerte. Deze prijs ligt iets lager dan de beschikbare referentieprijzen (X à X EUR/m<sup>3</sup>), maar kan, mede gelet op een potentiële hoeveelheidskorting, toch als aanvaardbaar beoordeeld worden. (posten 470, 471, 536 en 537)
- De kostprijs voor het leveren van ongewapend beton C12/15 wordt gestaafd aan de hand van een offerte. De aanbestedende overheid stelt echter vast dat het tarief beduidend lager ligt dan de beschikbare referentieprijzen (min. X EUR/m<sup>3</sup>, incl. transport). Bovendien wordt beroep gedaan op een leverancier uit Oosterzele, wat ca. 60 km van de werf verwijderd is. Hierdoor zal de transportkost, die is inbegrepen in het vermelde tarief, hoger dan gemiddeld zijn. Hieruit wordt besloten dat de aangerekende materiaalkost zeer laag is. (post 468)

### 2.2. Loonkosten

Er wordt rekening gehouden met een uurtarief van X EUR/u voor de inzet van arbeiders in de betonploeg. Dit tarief is afgeleid van de inschrijvingsprijs voor post 710, ligt hoger dan de vigerende minimumlonen in de bouwsector en kan bijgevolg aanvaard worden.

### 2.3. Kosten voor materieel en energie

De inschrijver maakt waar mogelijk gebruik van zijn inschrijvingsprijzen voor het ter beschikking stellen van materieel (incl. bediener).

- Het tarief voor de inzet van een kraan met een vermogen > 50kW ligt in de buurt van de beschikbare referentietarieven (X à X EUR/u voor het tuig incl. brandstof en ca. X EUR/u voor bestuurder, beide excl. AKW) en kan als aanvaardbaar beoordeeld worden. (posten 171, 428)
- Ditzelfde tarief wordt gebruikt voor de inzet van een bulldozer, wat, gelet op de beschikbare referentieprijzen (X à X EUR/u, incl. brandstof en bestuurder, excl. AKW), eveneens aanvaardbaar is. (posten 8, 468)
- De toeslag van X% op dit tarief voor het gebruik van een GPS is aanvaardbaar. (post 171)
- Het tarief voor de bandenkraan met een vermogen < 50 kW wordt aangewend voor de inzet van een wals. Dit kan ook aanvaard worden aangezien dit tarief in de buurt ligt van de beschikbare referentieprijzen (X à X EUR/u voor het tuig incl. brandstof en ca. X EUR/u voor bestuurder, beide excl. AKW). (posten 171 en 468)
- Er wordt een kost ingerekend van X EUR/m<sup>3</sup> voor het pompen van beton, en een forfaitair bedrag van X EUR per dag dat de betonpomp wordt ingezet. Deze kostprijzen zijn courant gangbaar en kunnen aldus aanvaard worden. (posten 470, 471, 536 en 537)
- De kosten voor de huur en de aankoop van bekisting worden gestaafd a.d.h.v. een offerte. (posten 470, 471, 536 en 537)
- Het tarief voor de inzet van een vrachtwagen > 10 ton wordt als zeer laag beschouwd, rekening houdend met de kostprijs voor een chauffeur van ca. X EUR/u en een brandstofverbruik van ca. X EUR/u (berekend cf. methode CMK2003 met een vermogen van 160 kW en een dieselprijs van X EUR/l (OW549ter)). Bijgevolg is het gehanteerde tarief onvoldoende om, naast de hierboven vermelde kosten, ook nog de afschrijvings- en verzekeringskosten te financieren. (post 428)
- Er worden geen kosten in rekening gebracht voor de inzet van een kraan bij het plaatsen van de bekisting voor het gewapend beton, waar dit wel noodzakelijk is. Gelet echter op de beperkte inzet van dergelijk tuig bij deze activiteit, kan dit niet als doorslaggevend worden aanzien in de totale beoordeling van de prijsdetaillering van de betrokken posten. Bovendien lijkt het aannemelijk dat de inschrijver de kost van dit tuig heeft opgenomen onder de indirecte werfkosten, gelet op het relatief hoge percentage dat hiervoor gehanteerd wordt (cf.§1). (posten 470, 471, 536 en 537)

### 3. Rendementen en aannames i.v.m. de uitvoering

De aanbestedende overheid heeft de door de inschrijver gehanteerde rendementen in de posten voor ter plaatse gestort gewapend beton afgetoetst aan de hand van controleberekeningen. Dit was noodzakelijk aangezien de verantwoording van de inschrijver nog te weinig gedetailleerd was om zijn rendementen te kunnen beoordelen.

Hieronder vindt u een overzicht van de aannames die hierbij werden gedaan en van de resultaten.

X

- Resultierend rendement bekisten: ca. X mu/m<sup>2</sup>

Op basis van bovenstaande berekeningen besluit de aanbestedende overheid dat de gehanteerde rendementen als scherp tot zeer scherp moeten beoordeeld worden, maar dat deze niet bij voorbaat als onmogelijk haalbaar kunnen worden bestempeld.

- Er worden rekening gehouden met een rendement voor ophoging en uitgraving van gronden van  $Xm^3/u$ , wat neerkomt op ca. X vrachtwagens per uur (gerekend met een courante bakinhoud van  $7m^3$ ). Volgens de aanbestedende overheid is dit rendement moeilijk haalbaar. (posten 8 en 428)
- Onder post 428 wordt uitgegaan van de inzet van 2 vrachtwagens > 10 ton voor het afvoeren van  $140m^3$  uitgegraven grond. Opnieuw rekening houdend met een bakinhoud van  $7m^3$ , impliceert dit dat de vrachtwagens op X minuten tijd moeten geladen worden, zich verplaatsen naar de tijdelijke opslagplaats op de werf, opnieuw moeten lossen en terugkeren. Volgens de aanbestedende overheid is dit rendement moeilijk haalbaar (post 428)
- Het plaatsen van werkvloeren in ongewapend beton dient met de nodige omzichtigheid te gebeuren, aangezien het werkoppervlak op de juiste aanzethoogte van de constructie moet geplaatst worden. De aanbestedende overheid meent dat dit moeilijk kan gerealiseerd worden door de inzet van enkel een bulldozer en een wals. (post 468)

#### **4. Globale beoordeling prijsverantwoording**

**De aanbestedende overheid besluit dat de aangeleverde prijsverantwoording van posten 171, 470, 471, 536 en 537 kunnen aanvaard worden en dat voor deze posten het vermoeden van abnormaal lage eenheidsprijzen afdoende is weerlegd.**

**De prijsverantwoordingen van posten 8, 428 en 468 daarentegen kunnen op basis van bovenstaande bevindingen niet aanvaard worden.**

**Aangezien deze laatste 3 posten slecht 2,0% van het gemiddelde offertebedrag vertegenwoordigen, besluit de aanbestedende overheid om de vastgestelde anomalieën als een relatieve onregelmatigheid te aanzien, en om op basis hiervan niet te besluiten dat de offerte moet worden nietig verklaard**

**De aanbestedende overheid is van oordeel dat de laagste inschrijver, THV Verhelst Aannemingen – Soetaert, er met zijn prijsverantwoording in is geslaagd om het vermoeden van abnormaal lage eenheidsprijzen afdoende te weerleggen.**

**Bijgevolg kan besloten worden dat de offerte van deze inschrijver op prijstechnisch vlak regelmatig is.**

Dit besluit herneemt wat de eenheidsprijzen betreft de eindbeoordeling en eindconclusie van ATO en dit leidt in het gunningsverslag tot de volgende eindrangschikking “volgens prijs na rekenkundig nazicht van de prijs en na het regelmatigheidsonderzoek”:

| Nummer | Naam inschrijver                       | Bedrag (excl. btw)<br>EUR | Bedrag (incl. btw)<br>EUR |
|--------|----------------------------------------|---------------------------|---------------------------|
| 1      | THV VERHELST AANNEMINGEN - SOETAERT NV | 5.877.685,64              | 7.111.999,62              |
| 2      | THV ASWEBO - ARTES DEPRET NV           | 6.099.863,38              | 7.380.834,69              |
| 3      | THV ACLAGRO – MBG                      | 6.840.136,74              | 8.276.565,46              |
| 4      | DE NUL JAN NV                          | 6.892.790,52              | 8.340.276,53              |
| 5      | STADSBADER                             | 7.131.297,57              | 8.628.870,06              |

Er wordt voorgesteld de opdracht te gunnen aan de THV nv Verhelst Aannemingen - nv Algemene Aannemingen Soetaert.

3.5. Op 19 december 2014 ondertekent de administrateur-generaal van het Agentschap Wegen en Verkeer, de onderaan het gunningsverslag opgenomen “Gemotiveerde gunningsbeslissing” waarbij “gelet op de motieven uit het onderzoek en de beoordeling zoals hierboven omstandig beschreven”, de opdracht wordt gegund aan de “THV Verhelst Aannemingen - Soetaert nv voor een bedrag van 5.877.685,64 eur[o] excl. btw”.

Dit is de bestreden beslissing.

3.6. Met een brief van 12 januari 2015 deelt de verwerende partij aan de verzoekende partijen mee dat hun offerte niet werd gekozen. De gemotiveerde gunningsbeslissing samen met het gunningsverslag doch met weglating van de concrete cijfers en het overzicht van aannames in punt 3 worden bijgevoegd.

#### *IV. Tussenkost*

4. De thv nv Verhelst Aannemingen - nv Algemene Aannemingen Soetaert blijkt voordeel te halen uit de bestreden beslissing en heeft er belang bij dat de vordering wordt afgewezen. Dienvolgens moet het verzoek tot tussenkost worden ingewilligd.

#### *V. Ontvankelijkheid van het beroep*

5.1. De tussenkostende partijen merken op dat de verzoekende partijen, opdat zij de opdracht zelf kunnen verkrijgen, en zodoende belang zouden hebben bij hun vordering, dienen aan te tonen dat zij alsnog in aanmerking zouden

kunnen komen om als indiener van de laagste en regelmatige offerte te worden gerangschikt. Echter, zo stellen de tussenkomen de partijen, tonen de verzoekende partijen op geen enkele wijze aan dat hun offerte daadwerkelijk als de laagste offerte zou moeten worden beschouwd en dat hun offerte op geen andere punten zou moeten worden geweerd.

5.2. In beide middelen betogen de verzoekende partijen, waarvan de offerte als tweede laagste werd gerangschikt, dat de offerte van de tussenkomen de partijen als onregelmatig had moeten worden geweerd. In die zin valt de exceptie samen met de grond van de zaak. Voorts lijkt er niet van de verzoekende partijen te kunnen worden verwacht dat zij daarbij nu reeds ook aantonen dat hun offerte niet onregelmatig is temeer omdat zij het voorwerp van hun vordering beperken tot de gunningsbeslissing en hun offerte door de verwerende partij niet onregelmatig werd beoordeeld.

## *VI. Schorsingsvoorwaarden*

6.1. Krachtens artikel 17, §§ 1 en 4, van de gecoördineerde wetten op de Raad van State kan tot schorsing van de tenuitvoerlegging bij uiterst dringende noodzakelijkheid slechts worden besloten onder de dubbele voorwaarde dat minstens één ernstig middel wordt aangevoerd dat de nietigverklaring van de akte of het reglement *prima facie* kan verantwoorden en dat een uiterst dringende noodzakelijkheid voorhanden is die onverenigbaar is met de behandelingstermijn van de gewone vordering tot schorsing.

6.2. Te dezen is evenwel ook de wet van 17 juni 2013 ‘betreffende de motivering, de informatie en de rechtsmiddelen inzake overheidsopdrachten en bepaalde opdrachten voor werken, leveringen en diensten’ van toepassing.

Krachtens artikel 15, eerste lid, van die wet kan de uitvoering worden geschorst van de thans bestreden beslissing in aanwezigheid van een ernstig middel of een klaarblijkelijke onwettigheid.

Overeenkomstig artikel 15, tweede lid, echter wordt de vordering tot schorsing voor de Raad van State uitsluitend ingesteld volgens een procedure bij uiterst dringende noodzakelijkheid.

Er dient te dezen dan ook enkel nog te worden onderzocht of minstens één ernstig middel wordt aangevoerd, dan wel een klaarblijkelijke onwettigheid aanwezig is, die de nietigverklaring van de bestreden beslissing kunnen verantwoorden.

## *VII. Onderzoek van het eerste middel, eerste onderdeel*

### *Standpunt van de partijen*

7.1. De verzoekende partijen formuleren het middelonderdeel als volgt:

“Schending van artikel 95, meer bepaald §§ 3 en 4, van het koninklijk Besluit plaatsing overheidsopdrachten klassieke sectoren van 15 juli 2011 [hierna: het koninklijk besluit Plaatsing] zoals gewijzigd door artikel 21 van het Koninklijk Besluit van 7 februari 2014 tot wijziging van meerdere koninklijke besluiten tot uitvoering van de wet overheidsopdrachten en bepaalde opdrachten voor werken, leveringen en diensten van 15 juni 2006 alsook van de wet van 13 augustus 2011 inzake overheidsopdrachten en bepaalde opdrachten voor werken, leveringen en diensten op defensie- en veiligheidsgebied [hierna: het Reparatiebesluit]; schending van het materieel motiveringsbeginsel.

Doordat, Verwerende Partij de prijsverantwoording van de THV Verhelst Aannemingen-Soetaert voor de posten 8, 428 en 468 niet aanvaardde, doch de abnormale prijzen als relatieve onregelmatigheden aanmerkte en op basis hiervan niet tot de nietigheid van de offerte besloot.

Terwijl, artikel 95, §§ 3 en 4 van het Koninklijk Besluit Plaatsing Overheidsopdrachten bepaalt dat een offerte die een abnormale prijs bevat als substantieel onregelmatig en derhalve als nietig moet worden beschouwd.”

De verzoekende partijen betogen dat de verwerende partij overeenkomstig artikel 99, § 1, *juncto* artikel 21, § 3, van het koninklijk besluit Plaatsing aan de tussenkomende partijen een prijsverantwoording heeft gevraagd

voor de schijnbaar abnormale eenheidsprijzen van de posten 8, 171, 428, 468, 470, 471, 536 en 537. Vervolgens wordt in het gunningsverslag uitdrukkelijk gesteld dat de prijsverantwoordingen voor de posten 8, 428 en 468 niet aanvaard kunnen worden en de respectieve eenheidsprijzen van deze posten als “anomalieën” moet worden beschouwd. Volgens de verzoekende partijen wil dit zeggen dat ze abnormaal zijn. Bijgevolg beschikte de verwerende partij, gelet op artikel 95, §§ 3 en 4, van het koninklijk besluit Plaatsing niet over de beoordelingsvrijheid om, op basis van de vaststelling dat “deze laatste 3 posten slechts 2,0% van het gemiddelde offertebedrag vertegenwoordigen”, deze abnormale prijzen alsnog als relatieve onregelmatigheden te aanzien en diende zij daarentegen vast te stellen dat de abnormale prijzen de offerte van de tussenkomende partijen substantieel onregelmatig maakten. Bijgevolg, zo stellen de verzoekende partijen, diende de verwerende partij tot de nietigheid van deze offerte te besluiten. De beoordelingsruimte waarin het voormelde artikel 95, § 4, tweede lid, voorziet om de offerte eventueel nietig te verklaren, bestaat enkel in geval de offerte met een relatieve onregelmatigheid is aangetast, wat hier niet het geval is. De verzoekende partijen benadrukken dat dit artikel 95, sinds zijn wijziging door artikel 21 van het Reparatiebesluit, inmiddels wel degelijk de verplichting bepaalt voor de aanbestedende overheid om een offerte als substantieel onregelmatig te weren bij het niet aanvaarden van een prijsverantwoording voor een bepaalde post. De motivering in de bestreden beslissing is, zo vervolgen de verzoekende partijen, niet de neerslag van een bevraging in de zin van artikel 21, § 1, van het koninklijk besluit Plaatsing maar wel degelijk de beoordeling van de door de tussenkomende partijen verstrekte prijsverantwoording in het kader van de procedure van het onderzoek naar abnormale prijzen in de zin van artikel 21, § 3, van het koninklijk besluit Plaatsing.

De verwerende partij, die deze abnormale prijzen als relatieve onregelmatigheden aanmerkte en op basis hiervan niet tot de nietigheid van de offerte besloot, schond dan ook, aldus de verzoekende partijen, artikel 95, §§ 3 en 4, van het koninklijk besluit Plaatsing. Aldus staat tevens vast dat de verwerende partij tot de regelmatigheid van de offerte van de tussenkomende partijen besloot op basis van in rechte onaanvaardbare motieven, waardoor tevens het materieel motiveringsbeginsel is geschonden.

7.2. De verwerende partij antwoordt in essentie dat de grief klaarblijkelijk steunt op een foutieve lezing van het gunningsverslag waarbij elementen of uitspraken worden betrokken die er helemaal niet in zijn terug te vinden.

Zij benadrukt dat in dit gunningsverslag aldus nergens staat te lezen dat de prijzen voor de posten 8, 428 en 468 als ‘abnormaal’ worden gekwalificeerd en dat dus niet valt in te zien hoe artikel 95, § 3, van het koninklijk besluit Plaatsing geschonden zou kunnen zijn nu dit bepaalt dat een offerte op materieel vlak slechts substantieel onregelmatig is “in geval van een abnormale prijs”. Uit een correcte lezing van het verslag blijkt dat de verwerende partij weliswaar bepaalde vragen en zelfs enigszins twijfels had met betrekking tot bepaalde, soms minieme, uitvoeringsaspecten van de posten 8, 428 en 468, maar zonder dat zij hieraan het besluit wenste te koppelen dat deze posten als ‘abnormaal’ dienden te worden beschouwd.

De aangevoerde wetsschendingen zijn zodoende niet aan de orde en hierover anders oordelen gaat in tegen de tekst van artikel 95, § 3, van het koninklijk besluit Plaatsing en van het gunningsverslag. Dit laatste bepaalt helemaal niet dat de prijzen van de posten 8, 428 en 468 als ‘abnormaal’ te beschouwen zijn, zodat te dezen de hoofdvoorwaarde voor de toepassing van artikel 95, namelijk dat een prijs als ‘abnormaal’ wordt beschouwd, niet is vervuld.

De verwerende partij merkt voorts op dat de vraag tot informatie en verantwoording met betrekking tot de prijzen voor de betreffende posten 8, 428 en 468 louter kaderde binnen de vrije appreciatie van de aanbestedende overheid die slechts wordt bevestigd door artikel 21 van het koninklijk besluit Plaatsing. De aanbestedende overheid heeft de vrije mogelijkheid om bepaalde prijzen te analyseren. Uit het feit dat een aanbestedende overheid gebruik maakt van die mogelijkheid, mag echter niet worden afgeleid dat de prijzen in kwestie *ipso facto* ‘abnormaal’ zouden zijn. Anders wordt aan het voormelde artikel 21 een voorwaarde toegevoegd die het niet bevat.

De ruime bevoegdheid van de aanbestedende overheid vindt ook steun in de regel dat in gevallen zoals hier de verwerende partij geen plicht heeft om een prijsonderzoek te vragen indien niet de bedoeling bestaat om de offerte omwille van een abnormale prijs van bepaalde posten te weren. Een dergelijke intentie valt te dezen hoegenaamd niet te ontwaren met betrekking tot de litigieuze posten 8, 428 en 468 zoals ook blijkt uit het feit dat in het initiële onderzoek, waarover aan ATO werd bericht op 12 november 2014, de voormelde posten geenszins als problematisch werden beschouwd.

7.3. Op de eerste plaats betogen ook de tussenkommende partijen dat de beoordeling van de prijsposten gebeurde onder toepassing van artikel 21, § 1, van het koninklijk besluit Plaatsing en niet onder toepassing van artikel 21, § 3, van dit koninklijk besluit zodat het wel mogelijk was voor de verwerende partij om aan een aantal prijsposten een relatief belang toe te kennen en op basis hiervan de offerte alsnog te aanvaarden als regelmatig. Overigens, zo stellen de tussenkommende partijen vast, heeft de verwerende partij op geen enkel wijze de eenheidsprijzen van de posten 8, 428 en 468 als abnormaal beoordeeld. Het is binnen de beoordelingsmarge van artikel 21, § 1, koninklijk besluit Plaatsing dat het wel toegestaan is aan de aanbestedende overheid om het belang van een bepaalde prijspost binnen de offerte te wegen. In dit kader is het aan de aanbestedende overheid toegestaan om een onderzoek te voeren naar eenheidsprijzen waarbij zij kan nagaan of er sprake zou kunnen zijn van abnormale prijzen op postniveau en mag zij daarbij het gecumuleerd aandeel van de abnormale prijzen in rekening brengen. Aldus kan een aanbestedende overheid oordelen dat een offerte op het vlak van de prijsvorming slechts substantieel onregelmatig mag worden beschouwd indien de onregelmatigheid van de prijzen betrekking heeft op een significant deel van de offerte.

Mocht de Raad van State toch oordelen dat er “alsnog naar de toepassing van artikel 21 § 3 KB Plaatsing dient te worden teruggekoppeld, dient deze bepaling door de interne rechter [te] worden toegepast volgens een [richtlijnconforme] interpretatie van de richtlijn waarvan zij de omzetting is”. Artikel 55 van de voormelde Richtlijn bepaalt onder meer dat de aanbestedende overheid in overleg met de inschrijver de samenstelling van de inschrijving onderzoekt aan de hand van de toelichtingen die de inschrijver heeft gegeven in het

kader van een vraag van de aanbestedende overheid naar preciseringen bij het onderzoek naar abnormaal lage prijzen. De tussenkomen de partijen wijzen op de woorden “overleg” en “samenstelling” om te stellen dat artikel 21, § 3, van het koninklijk besluit Plaatsing niet zo mag worden toegepast dat het toelaat een offerte als substantieel onregelmatig te weren “louter omwille van het abnormaal karakter van een eenheidsprijs van één of meerdere prijsposten waarvan de verantwoording niet wordt aanvaard”. Mocht de Raad van State toch nog twijfels koesteren, dan stellen de tussenkomen de partijen voor een prejudiciële vraag hierover voor te leggen aan het Hof van Justitie van de Europese Unie. Ten slotte merkt zij op dat, mocht de prejudiciële vraag niet worden gesteld omwille van de aard van de huidige procedure, de onzekere draagwijdte van artikel 21, § 3, koninklijk besluit Plaatsing ertoe leidt te moeten vaststellen dat het middel niet ernstig is omdat het bij een eerste lezing niet meteen aannemelijk is.

### *Beoordeling*

8. De artikelen 21 en 95 van het koninklijk besluit Plaatsing zoals gewijzigd bij het Reparatiebesluit luiden:

“Art. 21. § 1. De aanbestedende overheid onderwerpt de ingediende offertes aan een prijsonderzoek. Op haar verzoek verstrekken de inschrijvers tijdens de procedure alle nodige inlichtingen om dit onderzoek mogelijk te maken.

§ 2. Wanneer de opdrachtdocumenten dat bepalen, kan de aanbestedende overheid personen aanwijzen voor het uitvoeren van alle verificaties van de boekhoudkundige stukken en alle onderzoeken ter plaatse, teneinde de juistheid na te gaan van de gegevens die in het raam van het prijsonderzoek zijn verstrekt.

De aanbestedende overheid mag de bij toepassing van dit artikel ingewonnen inlichtingen niet voor andere doeleinden gebruiken dan voor het prijsonderzoek.

§ 3. Behoudens andersluidende bepaling in de opdrachtdocumenten is deze paragraaf niet toepasselijk op de onderhandelingsprocedure.

Als de aanbestedende overheid bij het prijsonderzoek vaststelt dat in een offerte een prijs wordt geboden die abnormaal laag of abnormaal hoog lijkt in verhouding tot de uit te voeren prestaties en alvorens die offerte om die reden te weren, verzoekt ze de inschrijver in kwestie per aangetekende brief om de nodige schriftelijke verantwoording over de samenstelling van de prijs in kwestie te verstrekken binnen een termijn van twaalf kalenderdagen, tenzij de uitnodiging een langere termijn bepaalt.

De inschrijver draagt de bewijslast van de verzending van de verantwoording.

De verantwoording houdt met name verband met :

1° de doelmatigheid van het bouwproces, van het productieproces van de producten of van de dienstverlening;

2° de gekozen technische oplossingen of de uitzonderlijk gunstige omstandigheden waarvan de inschrijver kan profiteren bij de uitvoering van de werken, de levering van de producten of het verlenen van de diensten;

3° de originaliteit van de door de inschrijver aangeboden werken, producten of diensten;

4° de naleving van de bepalingen inzake arbeidsbescherming en arbeidsvoorwaarden die gelden op de plaats waar de prestaties worden uitgevoerd;

5° de eventuele ontvangst van rechtmatig toegekende overheidssteun door de inschrijver.

De aanbestedende overheid onderzoekt de ontvangen verantwoording en herbevecht indien nodig de inschrijver.

Wanneer de opdracht voor werken, leveringen of diensten van de bijlage II, A, van de wet de drempel vermeld in artikel 32 bereikt en de aanbestedende overheid vaststelt dat een offerte abnormaal laag is doordat de inschrijver overheidssteun heeft ontvangen, kan de offerte alleen op uitsluitend die grond worden geweerd indien de inschrijver desgevraagd niet binnen een door de aanbestedende overheid bepaalde voldoende lange termijn kan aantonen dat de betrokken steun rechtmatig is toegekend. Wanneer de aanbestedende overheid in een dergelijke situatie een offerte weert, stelt zij de Europese Commissie daarvan in kennis.”

en

“Art. 95. § 1. De aanbestedende overheid gaat de regelmatigheid na van de offertes van de inschrijvers die aan de voorwaarden van het toegangsrecht en de kwalitatieve selectiecriteria voldoen. Ze onderzoekt de regelmatigheid, zowel op formeel als op materieel vlak.

§ 2. Op formeel vlak is een offerte substantieel onregelmatig als ze afwijkt van de vormvoorschriften van de artikelen 6, § 1, 51, § 2, 52, 54, § 2, 55, 80, 81, 82, 90 en 91 en van de opdrachtdocumenten, in de mate dat de vormvoorschriften van die artikelen of die documenten essentieel zijn.

Als een offerte daarentegen afwijkt van de overige vormvoorschriften van de in het eerste lid vermelde artikelen of van de opdrachtdocumenten, is ze aangetast door een niet-substantiële onregelmatigheid.

§ 3. Op materieel vlak is een offerte substantieel onregelmatig als ze afwijkt van de bepalingen van dit besluit of van de opdrachtdocumenten betreffende met name de prijzen, termijnen en technische specificaties, in de mate dat die bepalingen essentieel zijn, of in geval van een abnormale prijs als bedoeld in de artikelen 21 en 99.

Als een offerte daarentegen niet in overeenstemming is met de andere bepalingen van dit besluit, meer bepaald met hoofdstuk 1, afdelingen 7 tot

11, en met hoofdstuk 6, afdelingen 2 tot 4, of van de opdrachtdocumenten, of nog enig voorbehoud inhoudt of elementen bevat die niet met de werkelijkheid overeenstemmen, is ze aangetast door een niet-substantiële onregelmatigheid.

§ 4. Een substantieel onregelmatige offerte is nietig.

In geval van een niet-substantiële onregelmatigheid kan de aanbestedende overheid de offerte nietig verklaren. Als de aanbestedende overheid een offerte niet nietig verklaart, dan wordt deze offerte geacht regelmatig te zijn.”

Overeenkomstig artikel 21, § 1, onderwerpt de aanbestedende overheid de ingediende offertes aan een prijsonderzoek. Artikel 21, § 3, bepaalt voorts dat wanneer de aanbestedende overheid bij het prijsonderzoek vaststelt dat in een offerte een prijs wordt geboden die abnormaal laag of abnormaal hoog lijkt in verhouding tot de uit te voeren prestaties en alvorens die offerte om die reden te weren, zij de inschrijver in kwestie om een prijsverantwoording dient te vragen. Artikel 95 bepaalt in §§ 1 en 3, onder meer dat de aanbestedende overheid de regelmatigheid van de offertes dient na te gaan en dat een offerte op materieel vlak substantieel onregelmatig is “als ze afwijkt van de bepalingen van dit besluit of van de opdrachtdocumenten betreffende met name de prijzen, termijnen en technische specificaties, in de mate dat die bepalingen essentieel zijn, of in geval van een abnormale prijs als bedoeld in de artikelen 21 en 99”. Een substantieel onregelmatige offerte is overeenkomstig artikel 95, § 4, nietig.

Onverminderd artikel 99, § 2, van het koninklijk besluit Plaatsing inzake totaalprijzen – te dezen gaat het niet om dergelijk onderzoek maar om eenheidsprijzen – beschikt de aanbestedende overheid over een grote beoordelingsvrijheid om in het kader van een prijsonderzoek bepaalde prijzen al dan niet vermoedelijk abnormaal te bevinden en een prijsverantwoording te vragen. De Raad van State mag zich, gesteld voor de toetsing van dergelijke beoordeling, niet in de plaats stellen van het bestuur maar hij mag desgevraagd wel nagaan of de betrokken motieven in rechte ter verantwoording van de bedoelde beslissing in aanmerking mogen worden genomen hetgeen onder meer vereist dat ze naar behoren zijn bewezen. Indien de overheid de offerte niet afwijst omwille van abnormale prijzen, is een bevraging van de inschrijver volgens artikel 21, § 3, van het koninklijk besluit Plaatsing niet vereist.

Er moet ook worden aangenomen dat de aanbestedende overheid over een grote beoordelingsvrijheid beschikt om de in het kader van artikel 21, § 3, gegeven prijsverantwoordingen al dan niet te aanvaarden. De Raad van State mag zich evenmin bij dergelijke beoordeling in de plaats stellen van het bestuur. Hij mag desgevraagd wel nagaan of de betrokken motieven in rechte ter verantwoording van de bestreden beslissing in aanmerking mogen worden genomen, wat onder meer vereist dat ze naar behoren zijn bewezen, dat een inschrijver zich niet mag beperken tot vaagheden en algemeenheden, dat de in hetzelfde artikel 21, § 3, opgesomde objectieve factoren niet limitatief zijn en dat ten slotte het onderzoek moet gebeuren met inachtneming van de zorgvuldigheidsverplichting.

9.1. De verwerende partij en de tussenkomende partijen merken op dat de eenheidsprijzen voor de posten 8, 428 en 468 niet abnormaal werden bevonden en dat artikel 95, §§ 3 en 4, van het koninklijk besluit Plaatsing bijgevolg ook niet geschonden kan zijn. Tevens wordt aangevoerd dat er geen prijsonderzoek werd gevoerd op grond van artikel 21, § 3, van hetzelfde koninklijk besluit doch dat een en ander gebeurde in het kader van artikel 21, § 1.

9.2. Uit de vragen die de aanbestedende overheid stelde aan de tussenkomende partijen en uit de adviezen van ATO die de verwerende partij lijkt te hebben gevolgd, lijkt te moeten worden afgeleid dat de aanbestedende overheid wel degelijk een prijsonderzoek heeft gevoerd met toepassing van artikel 21, § 3, van het koninklijk besluit Plaatsing; er wordt in die vragen en adviezen verscheidene keren uitdrukkelijk naar dit artikel 21, § 3, verwezen en er is geen verschillende benadering qua reglementaire invalshoek tussen de acht posten waarvoor verantwoording wordt gevraagd.

Weliswaar wordt in het gunningsverslag niet woordelijk gesteld dat de prijzen voor de drie kwestieuze posten abnormaal zijn doch er wordt vermeld dat de prijsverantwoording voor die drie posten niet wordt aanvaard en dit in tegenstelling tot de prijsverantwoording voor de andere vijf posten die wel wordt aanvaard en waarvoor “het vermoeden van abnormaal lage eenheidsprijzen afdoende is weerlegd”. Dat de prijsverantwoording niet wordt aanvaard, blijkt voorts uit de passage in het gunningsverslag dat het heeft over een

onregelmatigheid ten gevolge van deze drie posten; weliswaar zou het slechts gaan om een relatieve onregelmatigheid gelet op het feit dat de drie posten slechts 2% van het gemiddelde offertebedrag vertegenwoordigen, waarop de aanbestedende overheid over deze onregelmatigheid heenstapt.

10. Zoals hiervoor opgemerkt leidt de conclusie dat de aanbestedende overheid een prijs van een post als abnormaal beoordeelt, tot de vaststelling dat zij met toepassing van artikel 95, §§ 3 en 4, van het koninklijk besluit Plaatsing de offerte als substantieel onregelmatig moet beschouwen en dienvolgens als nietig.

Dit doet de aanbestedende overheid hier echter niet. Zij meent dat er slechts sprake is van een relatieve onregelmatigheid gelet op het feit dat de drie posten slechts 2% van het gemiddelde offertebedrag vertegenwoordigen en zij stapt over de door haar vastgestelde abnormaliteit heen. Er lijkt echter geen beoordelingsvrijheid voor een aanbestedende overheid om wanneer de abnormaliteit van de prijs van een post is vastgesteld, tot iets anders te beslissen dan tot de substantiële onregelmatigheid van de offerte. Wel lijkt het op het eerste gezicht niet helemaal uitgesloten dat er nog een beoordelingsvrijheid is bij het vaststellen van de abnormaliteit op zich, weze het initieel, dit lijkt bij het beslissen tot het vragen van een verantwoording wegens schijnbare abnormaliteit en waarvan niet principieel uit te sluiten valt dat zij mits in rechte aanvaardbare motieven mag worden heroverwogen, weze het bij het definitief vaststellen van de al dan niet abnormaliteit, waarbij, zoals ook de verzoekende partijen zelf ter terechtzitting niet helemaal lijken uit te sluiten, naast de prijsverantwoording andere in rechte aanvaardbare motieven lijken te mogen worden betrokken. Hierop moet echter in de huidige stand van het geding en gelet op de strekking van de voorliggende bestreden beslissing niet nader worden ingegaan.

Door enerzijds de drie kwestieuze prijzen als abnormaal te kwalificeren doch de offerte niet als substantieel onregelmatig te bestempelen, anderzijds, een relatieve onregelmatigheid vast te stellen terwijl in het kader van het onderzoek naar normale of abnormale prijzen de offerte enkel regelmatig of substantieel onregelmatig lijkt te kunnen zijn en ten slotte, op te merken dat de tussenkomende partijen het vermoeden van abnormaliteit hebben weerlegd na

eerst de verantwoordingen te hebben verworpen, lijkt de verwerende partij artikel 21, § 3, en artikel 95, §§ 3 en 4, van het koninklijk besluit Plaatsing te hebben miskend, minstens een motivering te hebben opgegeven die als intern tegenstrijdig overkomt.

11. De opwerping van de tussenkomende partijen inzake de interpretatie van de artikel 21, § 3, en ook artikel 95, §§ 3 en 4, van het koninklijk besluit Plaatsing in het licht van artikel 55 van de voormelde Richtlijn leidt tot geen ander besluit.

In de eerste plaats moet worden opgemerkt dat voorliggende procedure zich niet gemakkelijk leent tot de problematiek van toetsing aan Europese regelgeving, zoals de tussenkomende partijen nochtans beogen. De vraag in hoeverre een richtlijnbeplating correct werd omgezet in nationale regelgeving is dermate fundamenteel dat ze zich op het eerste gezicht niet onvoorwaardelijk leent tot een beoordeling in het kader van een procedure bij uiterst dringende noodzakelijkheid. Overigens merken de tussenkomende partijen zelf ter terechtzitting op dat zij er zich ook van bewust zijn dat een prejudiciële vraag aan het Hof van Justitie van de Europese Unie in de huidige procedurefase niet kan worden gesteld. Ten overvloede moet ook worden vastgesteld dat de tussenkomende partijen niet afdoende duidelijk maken dat artikel 55 dat het heeft over inschrijvingen, zo maar onverkort toepasselijk lijkt op de problematiek van een abnormale prijs van één post en, mocht dit al wel het geval zijn, het zogenaamde in voormeld artikel 55 voorgeschreven overleg iets anders is dan wat in voormeld artikel 21, § 3, is bepaald, namelijk het vragen van een prijsverantwoording en het eventueel vragen naar preciseringen daarover.

12. Het eerste onderdeel is in de besproken mate ernstig en verantwoordt de schorsing van de tenuitvoerlegging van de bestreden beslissing.

## **BESLISSING**

**1. Het verzoek van de nv Verhelst Aannemingen en de nv Algemene Aannemingen Soetaert, samen vormend een tijdelijke handelsvennootschap, tot tussenkomst in het administratief kort geding wordt ingewilligd.**

**2. De Raad van State beveelt de schorsing van de tenuitvoerlegging bij uiterst dringende noodzakelijkheid van de beslissing van 19 december 2014 van het Vlaamse Gewest, Agentschap Wegen en Verkeer, om de overheidsopdracht voor werken ‘N31 te Brugge. Herinrichten van het kruispunt met de N351 Bevrijdingslaan kmpt 6,022’ te gunnen aan de THV nv Verhelst Aannemingen - nv Algemene Aannemingen Soetaert.**

Dit arrest is uitgesproken te Brussel, in openbare terechtzitting van 26 februari 2015, door de Raad van State, XIIe kamer, samengesteld uit:

|                 |                        |
|-----------------|------------------------|
| Pierre Barra,   | staatsraad,            |
|                 | waarnemend voorzitter, |
| bijgestaan door |                        |
| Frank Bontinck, | griffier.              |

**De griffier**

**De voorzitter**

**Frank Bontinck**

**Pierre Barra**